

De opzet loopt aanvankelijk parallel: geschiedenis, geloof, liturgie – waarbij in het boek van Van Geest de sacramenten veel aandacht krijgen – daarna waaiert het uiteen. Schoon besteedt in dat vervolg aandacht aan organisatie en bestuur van de Oud-Katholieke kerk van Nederland; de Unie van Utrecht van Oud-Katholieke kerken uit 1889 en de relaties met andere denominaties. Van Geest geeft in het tweede gedeelte van zijn boek wat meer door zoals beschouwingen over het ‘zelfbegrip’ van de Rooms-Katholieke kerk (hoofdstuk 5) en ‘het leven in de kerk’ (hoofdstuk 6). Wat bij Schoon een apart hoofdstuk is: ‘Organisatie’, vangt Van Geest in een appendix. De beide boeken hebben gelukkig een register.

De werkjes beginnen beide met een historisch overzicht. De indeling van het boek van Schoon is vervolgens zeer voorspelbaar: geloof, liturgie, organisatie, Unie van Utrecht, relaties met andere kerken. Van Geest waagt zich, zoals gezegd, op historisch-anthropologisch terrein door zijn hoofdstukken over ‘zelfbegrip’ en ‘leven’ van en in de rooms-katholieke kerk. Daardoor heeft zijn boek aan diepgang gewonnen; zijn opmerkingen over Vaticanum II zijn trefzeker (141), hetgeen hij schrijft over de encycliek *Humanae vitae* werkt verhelderend (144).

Intussen behoort een (kerk) historicus zich vooral bezig te houden met de historische gedeeltes. Van Geest heeft het in dit opzicht het gemakkelijkst gehad, omdat hij kon volstaan met het vlakweg geven van een beknopt overzicht van de kerkgeschiedenis in de Nederlanden. Hij doet dat overigens bekwaam, want in een beperkt aantal bladzijden krijgt de lezer heel wat te verwerken. Ook het anekdotische element ontbreekt gelukkig niet en een zin als: ‘Zo trouwde Claes Adriaansz. van Geest op 6 februari 1575 bijvoorbeeld al ‘ghereformeert’, en kon hij schepen van Naeldwijk worden, terwijl zijn nageslacht katholiek bleef’ blijft hangen. Schoon maakt het zich in dit opzicht wat moeilijker, en moet dat ook doen, want in de inleidende dertig bladzijden geeft hij zowel een aantal trekken uit de vaderlandse kerkgeschiedenis als informatie over de geschiedenis van de oud-katholieke kerk. Dit leidt soms tot reuzensprongen, bijvoorbeeld waar hij van Willibrord en Bonifatius in één keer overstapt op de tijd van de Reformatie. Het interessantste gedeelte vormt de geschiedenis van het Jansenisme, zo vanaf bladzijde 20. De auteur is daar echt in vorm, hij kent zijn zaakjes en weet daar boeiend over te verhalen. De tekst wordt ook wat pittiger, want soms overvalt hij de lezer met een terminologie, die gereserveerd lijkt voor ingewijden.

Wat bijvoorbeeld te denken van ‘Oratoriaanse spiritualiteit’ op bladzijde 28, een woordgebruik, dat in een als inleiding bedoelde uitgave niet thuishoort.

Desalniettemin blijft de lezer geboeid, want er komt allerlei informatie op hem af die – in het algemeen gesproken – niet zo bekend was. Voor zover valt te zien zal de hiervoor gememoreerde kerkhistoricus, maar ook de leek, het langst bij het boek van Schoon verwijlen, althans bij het historische overzicht daarin en de protestanten onder hen ervaren een Aha-Erlebnis bij het lezen van een tekst als: ‘De groep gelovigen die onder de naam *Bisschoppelijke Cleresie* of kortweg *Cleresie* bekend zou worden, beschouwde zichzelf als een, of zelfs de legitieme voortzetting van de kerk (...)’, bladzijde 10.

Wie meer dan kerkgeschiedenis wil kan het beste terecht bij Van Geest. De hoofdstukken ‘Zelfbegrip’ en ‘Leven’ geven door hun helderheid en trefzekerheid een extra dimensie. Beide boeken hebben de kwaliteiten die nodig zijn voor een gepaste plaats in de serie Wegwijs. Kennisneming ervan maakt je wijzer.

Paul E. Werkman, *Een groot werk en kleine kracht. De organisatie van Lutherse mannen in Nederland, 1897-1981*. Utrecht [z.j.] 122 blz. ISBN 90 76093 16 4, Euro 11,15.

– Derk Jansen

De SLUB (Stichting Lutherse Uitgeverij en Boekhandel) heeft er goed aan gedaan deze studie van Paul Werkman, eerder verschenen in *Voorlopers en dwarsliggers. Cahiers over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging*, 2 (1998) uit te geven. Het is namelijk een pareltje. Een goede stijl paart zich aan het vermogen om zaken echt inzichtelijk te maken en het resultaat daarvan is, dat een in wezen ingewikkelde geschiedenis helder uit de doeken wordt gedaan. Een gelukkig gebruik van de chronologie is daarbij een belangrijk punt, want daardoor wordt het relatief eenvoudig gemaakt de rode draad vast te houden. De namen van de vier Lutherse maatschappelijke organisaties die aan bod komen, geven daarbij een stevig kader.

De Christelijke Werkliedenvereniging ‘Maarten Luther’ (1897-1910), bedoeld voor de leden van de ELK en HELK (Hersteld Evangelisch Lutherse Kerk), kende als belangrijkste doel: de vorming van fondsen voor uitkeringen bij ziekte, ongeval, overlijden en an-